

Drach O. O., Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of Department of History and Ethnology of Ukraine at Bogdan Khmelnytsky National University of Cherkassy (Ukraine, Cherkassy), drach_oksana@ukr.net

Review of the book: Sagan G.V. South-Slavs in the XX century: social and cultural relations with Ukraine.: Monograph / G.V. Sagan. – K.: Kyiv. B. Grinchenko Univ., 2012. – 568 p.

Драч О. А., доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории та этнологии Украины Черкасского национального университета имени Богдана Хмельницкого (Украина, Черкассы), drach_oksana@ukr.net

Рецензия на книгу: Саган Г.В. Югословяне в XX веке: общественные и культурные связи с Украиной.: Монография / Г.В. Саган. – К.: Киев. ун-т Б.Гринченко, 2012. – 568 с.

* * *

Красівський О. Я.

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедрою європейської інтеграції та права, Львівський регіональний інститут державного управління при Президентові України (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

РЕЗЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: РАФАЛЬСЬКИЙ І. ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ. – К.: ІПІЕНД ім. І. Ф. КУРАСА НАН УКРАЇНИ, 2014. – 237 с.

Переломний характер сучасної доби, зумовлений Помаранчевою революцією, Революцією Гідності, анексією Криму, бойовими діями на Сході України, став одним з суттєвих чинників формування української громадянської (політичної) нації, громадянського суспільства. Відбувається суперечливе політичне й громадянське структурування українського соціуму, складний та хвилюподібний процес українського нацстворення та державотворення.

Проблема українського національного самовизначення набуває особливого значення саме сьогодні, оскільки саме сьогодні, в черговий раз, Україна опинилася на історичному роздоріжжі між необхідністю суспільної консолідації та можливістю втрати державного суверенітету і, взагалі, державності.

Саме цим кардинальним проблемам і присвячена монографія І. Рафальського “Феномен українського національного самовизначення”, що нещодавно вийшла друком у Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. Дослідження І. Рафальського суттєво доповнить наші знання про внутрішні та зовнішні фактори українського національного самовизначення, його генезу після формального проголошення незалежності, перспективи України, її народу, нації, національних меншин у сучасних надскладних та амбівалентних умовах.

Відразу після набуття незалежності України, відомий американський аналітик Збігнев Бжезінський відзначав, що Україна почала будувати державу не створивши націю. Очевидно, доля істини в цьому присутня і, саме на цьому аспекті (як і на багатьох інших) сконцентрував свою увагу І. Рафальський.

Незважаючи на те, що окремі аспекти національного самовизначення досліджувалися у працях багатьох науковців, цілісна концепція формування, розвитку, перспектив національного самовизначення до цього часу не сформована. Не претендуючи на цілісну та бездоганну концепцію, автор

цілком слушно вважає, що запропонована праця заповнить певну прогалину у цій надзвичайно складній та контроверсійній проблемі. Використавши широку джерельну базу, останні публікації як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників, І. Рафальський виробив власний погляд на сам конструкт національного самовизначення, його динаміку, основні чинники. Як методологічні засади автор використовував як елементи конструктивізму, так і елементи примордиалістського підходів, оскільки, з точки зору автора, не існує “чистих” підходів, вони завжди переплетені та взаємопов’язані. При цьому І. Рафальський слушно підкреслює, що методологія не повинна перетворюватися на самоціль, це власне, тільки метод наукового дослідження.

Використовуючи сучасний методологічний інструментарій автор поставив собі за мету складне завдання: визначити сучасні принципи, моделі та форми національного самовизначення, його суб’єкти. І. Рафальський концентрує увагу на тому, що національне самовизначення – це не лише формальний акт проголошення незалежності, а складний, тривалий нелінійний процес, що включає в себе формування національної свідомості, становлення та розвиток національної культури, формування загальної ідентичності тощо.

Аналізуючи внутрішні проблеми самовизначення автор підкреслює необхідність політичного самовизначення, що включає в себе формування політичної системи, органів влади, виборчої системи, а також утвердження самосвідомості громадян, формування політичної (громадянської) нації. До зовнішніх викликів національному самовизначенню належать актуальність у певний час міжнародних проблем, па також необхідність включення нової політичної спільноти у систему міжнародних чи регіональних відносин. Виникає проблема самовизначення щодо багатьох явищ та проблем міжнародного життя, починаючи від встановлення державних кордонів і закінчуючи входженням у міждержавні союзи, блоки та інші наднаціональні утворення. Ситуація в Україні, підкреслює автор, ускладнюється тим, що на українське національне самовизначення, як ніколи, намагаються впливати практично всі потужні світові гравці.

Досліджуючи проблеми цивілізаційного контексту українського національного самовизначення І. Рафальський слушно вважає, що процес національного самовизначення спрямовується двома різновекторними імперативами – з одного боку, імперативом виокремлення національного цілого та забезпечення його самостійного та самоврядного існування, а з іншого – імперативом включення в регіональну, цивілізаційну та світову систему міжнародних відносин для легітимізації свого статусу та повноцінного задоволення національних інтересів.

Цікавими є розвідки автора щодо принципів національного самовизначення, його суб’єктів, форм. Поділяючи загалом усталені дослідницькі позиції, І. Рафальський уточнив деякі проблемні питання теорії національного самовизначення. Це стосується як певних дефініцій, так і взаємозв’язку суб’єктності і форм самовизначення, взаємозв’язку між правом на

національне самовизначення та правом на відокремлення (сепаратизм). При цьому автор підкреслює, що право на самовизначення не може трактуватися як право на відокремлення певної частини території, оскільки норми міжнародного права зобов'язують поважати територіальну цілісність і встановлюють принцип непорушності кордонів. На жаль, сучасна ситуація в Україні свідчить зовсім про інше – базові принципи міжнародного права порушуються з боку РФ, а право націй на самовизначення доволі часто трактується сепаратистами. І це вже не теоретичні конструкції, а практична діяльність, направлена на позбавлення України суверенітету, суб'єктності на державної цілісності.

Окремо зупинимося на розділах монографії І. Рафальського, присвячених аналізу українського проекту євроінтеграції в контексті українського національного самовизначення. Відзначаючи певну непослідовність, суперечливість у усвідомленні нових реалій та завдань українського національного самовизначення автор підкреслює відмінність підходів до визначення суб'єкта українського національного самовизначення в законодавчих актах України (український народ, українська нація, корінні народи чи національні меншини). Це було зумовлено певними політичними компромісами, що в свою чергу привело до того, що процес самовизначення був пролонгований в часі, а його учасники впродовж усього періоду незалежності були змушені повертатися до елементів невизначеності.

Європейський вибір України, як проект національного самовизначення, підкреслює автор, зіткнувшись з низкою суперечностей в характері новітнього національного самоусвідомлення та з невідповідністю взаємних очікувань суб'єктів цього процесу. Вихід із кризи національної самоідентифікації можливий на шляху переосмислення євроінтеграційного проекту в напрямку його наближення до сучасних реалій та критичної оцінки стану справ в Україні. В той же час, інтеграція у європейський простір залишається генеральним курсом України, її зовнішнім самовизначенням.

Підсумовуючи, хочу підкреслити, що монографія І. Рафальського є надзвичайно актуальним, цілісним, комплексним дослідженням внутрішніх та зовнішніх чинників українського національного самовизначення і буде корисною як для науковців, так і для політиків.

Krasivski O. Ya., doctor of historical sciences, professor, manager by the department of European integration and right, Lviv regional institute of state administration at President of Ukraine (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

Review of the monograph: Rafalski I. Phenomenon of Ukrainian national self-determination. – K.: PPEND the name of I. F. Kuras NAS of Ukraine, 2014. – 237c.

Красивский О. Я., доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой европейской интеграции и права, Львовский региональный институт государственного управления при Президенте Украины (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Рецензия на монографию: Рафальский И. Феномен украинского национального самоопределения. – К.: ИПЕНД им. И. Ф. Кураса НАН Украины, 2014. – 237 с.

* * *

Лисенко О. Є.

доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історії України періоду Другої світової війни, Інститут історії України НАН України (Україна, Київ), vladimirprkr@rambler.ru

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: ПЕКАРЧУК В. М. ДЖЕРЕЛА ДУХОВНОСТІ. КУЛЬТУРА ЕТНОМЕНШИН УКРАЇНИ (1990–2000-і роки): МОНОГРАФІЯ / В. М. ПЕКАРЧУК. – ДНІПРОПЕТРОВСЬК, 2014. – 475 с.

На рубежі тисячоліть одне із пріоритетних місць у суспільствознавчих науках посідають етносоціальні проблеми. Їх актуальність і багатоаспектність зумовлюють все зростаючий інтерес з боку істориків, етнологів, філософів, правників, соціологів, економістів, представників інших галузей фундаментального знання до всього, що лежить в основі буття нації та міжетнічних відносин. Дедалі більшого поширення набувають міждисциплінарні дослідження етнонаціональних процесів сучасності. За таких умов неабиякої актуальності набуває аналіз конкретних шляхів і форм становлення та розвитку національної системи культури і її структурної ланки – культури етнічних меншин у 1990–2000 роки.

У цьому контексті на особливу увагу заслуговує фундаментальне монографічне дослідження В. М. Пекарчука, присвячене комплексному осмисленню змін у системі культури етноменшин України упродовж 1990-х – на початку 2000-х років, дослідженню та всебічному аналізу сутності чинників, тенденцій, ключових напрямків, за якими вона розвивалася.

Ставши результатом тривалої роботи дослідника, монографія ґрунтується на вельми широкій джерельній базі, що включає, зокрема, матеріали фондів центральних державних, відомчих, регіональних архівів, даних статистики, соціології тощо. Дослідник використовує широкий спектр методологічних підходів, що зумовлюється, між іншим, міждисциплінарністю самої проблеми.

Принципово важливим стало те, що автор з'ясував культурний потенціал етносів України, визначив форми і методи законодавчого, управлінського, політичного регулювання культурного простору етноменшин, дослідив роль неурядових організацій у розвитку культури етносів, виявив результативність реалізації культурних програм і стратегій недержавних інституцій самоорганізації етносів України, розкрив способи задоволення культурних потреб у регіонах України, проблеми охорони та збереження культурних надбань етноменшин, форми забезпечення культурних потреб та популяризації культур етносів; характер ролі ЗМІ у культурній діяльності етносів тощо.

Наукова новизна одержаних у монографічному дослідженні результатів полягає передусім у тому, що автор уперше здійснив конкретно-історичний аналіз процесу розвитку культури етноменшин України, відобразив генезу державної політики стосовно розбудови культурного простору, проаналізував вплив рудиментів радянського минулого на реалізацію завдань відродження етнічної системи культури в Україні, розглянув та порівняв форми культурного процесу на рівні регіонів України та місць компактного розселення етнічних груп. Крім того, набули